

МУҚАДДИМА

ИЛМ ВА УСУЛХОИ АНАТОМИЯИ ТОПОГРАФИЙ ВА АМАЛИЯИ ЧАРРОҲӢ

Анатомияи топографий илмest, ки соҳт, шакл ва нисбат ба якдигар чойгир шудани узвҳо ва бофтаҳои нуқтаҳои гуногуни андоми инсонро меомӯзад.

Вай ҳамчунин самтигирии (ориентатсияи) устухону мушакҳои назариян муайян, тархи аъзо ва таркиби рагиву асабии сатҳи бадани инсонро мавриди омӯзиш қарор дода, дар ҳусуси чойгиршавии узвҳо (голотония), нисбат ба скелет (скелетотопия) ва узвҳои ҳамсоя мавқеъ доштани (сингтопия) онҳо аз рӯи ба синну сол, чинс ва намуди андом маълумот медиҳад.

Маводи омӯзиши анатомияи топографий ҳамчунин шаклҳои инфиордии тағирипазирии анатомӣ низ ба шумор меравад. Мувофиқи таълимоти Шевкуненко В. Н. ва мактабаш ду шакли ниҳоии тағирипазирии фардии анатомии андом, яъне долихоморфӣ ва брахиморфӣ мавҷуд аст. Онҳоро индексҳои гуногуни анатомӣ ва соҳтмони берунии бадани инсон муайян мекунанд. Омӯзиши шаклҳои гуногуни тағирипазирии анатомии бадан, системаҳо ва узвҳо дорони аҳамияти бузурги амалиянд аст. Зоро шакли андом ба топографияи аъзо, ки дар ин ё он ковокии чисми инсон (ковокии сина, шикам, кос) мавқеъ доранд, мувофиқат мекунад. Ин имкон медиҳад, ки бисёр амалҳои дастраскунӣ ва усулои амалиёт муайян карда шаванд.

Амалияи ҷарроҳӣ илм дар дараи амалиётҳо ва усулои амалиёти ҷарроҳӣ мебошад. Моҳияти вай аз он иборат аст, ки барои расидан ба ҳадафҳои ташхисӣ, муолиҷавӣ ва барқароркунии узвҳо ва бофтаҳо ба онҳо таъсири механикӣ расонидан зарур аст.

Амалияи ҷарроҳӣ бо дарназардоши тайёрии пешазҷарроҳӣ иҷроиши техникӣ худи амалиёт ва ҳусусиятҳои давраи баъдҷароҳӣ дастраскунҳои амалиӣ ва усулои онро меомӯзад, таҳия мекунад ва дар клиника татбиқи менамояд. Аксари амалиётҳои ҷарроҳӣ талаб мекунанд, ки узв ё як қисми узв ва ё ягон соҳтмони дигари анатомӣ ўрён карда шавад. Дар ҷунин маврид ҷарроҳ бояд, ки дастраскунии анатомӣ, имкониятҳои техникӣ ва физиологии ҷарроҳиро ба ҳисоб гирад, ки ин принципҳо аз тарафи ҷарроҳи маҷхӯр Н. Н. Бурденко тавсиф шудаанд.

Усулои таҳқиқоти анатомияи топографий ва амалияи ҷарроҳиро метавон ба ду ғурӯҳ ҷудо кард: таҳқиқи одами зинда ва таҳқиқи часад.

Омӯзиши сатҳи бадани одами зинда барои муайян кардани ориентири устухону мушакҳо, самти бурришҳои ҷарроҳӣ, андозагириҳои гуногуни антропометрий зарур аст.

Имрӯз усулои зерин ба таври васеъ истифода мешаванд: рентгеноскопия, рентгенография, рентгеностереография, томографияи компьютерӣ, ангиография, сцинтиграфияи радионуклиёдӣ. Термография бо самти шуоафкани инфрасурҳ ва томография

бо ёрни резонанси хастави магнитӣ ба таври васеъ истеъмол шуда истодаанд. Барои муайян ва дақиқ кардани ташхис аз усулҳои эндоскопии таҳқиқот, яъне гастро-, кардио-, бронхҳо-, ва ректороманоскопия ва гайра истифода бурда мешавад. Барои омӯзиши ҳангоми бемориҳо ва ҷарроҳиҳо қонунияти таъѓиротҳои соҳтмонӣ, пайдо кардани роҳҳо ва усулҳои тозаи амалиёт, дар ҳайвонот таҷдиди назар кардани ҳолатҳои гунонгуни паталогия, ки ба одамон шабоҳат доранд. Минбаъд барои ислоҳи ҷарроҳии онҳо усули моделсозии таҷрибавиро истифода мебаранд.

Ҳангоми таҳқиқотии часад усулҳои зерин истифода мешаванд; таҳзир (препаратаӣ-еркунӣ)-и топографӣ – анатомӣ, ки бо ёрни он табака – табака ва ба василаи бурришҳои алоҳида ҳамаи бофтаҳои минтакаи мазкур омӯхта мешавад. Ҳамчунин муносибати дучонибаи ҷузъҳои дастаи (қабзани) рагу асаҳо, нисбат ба якдигар чойгир шудани ӯзвҳо, усули арра кардани часади яхқунондашуда, ки бори аввал аз тарафи Н. И. Пирогов тавсия шуда буданд, баррасӣ мешаванд. Бо ёрни аракунии ҷисм, ки дар сатҳҳои мухталиф гузаронида мешавад (амудӣ, ҷабҳавӣ, сагиталий) на танҳо мавқеи ягон ӯзв ва ё ягон хиссаи он ӯзвро дақиқ муайян менамоянид, балки нисбат ба якдигар чойгир шудани онҳоро низ мукаррар мекунад. Усули ҳайкалтарошӣ (скелепторӣ), ки бори аввал аз тарафи Н. И. Пирогов пешниҳод шуда буд, талаб мекард, ки тамоми бофтаҳои атрофи ӯзви таҳқиқшаванда нобуд карда шавад.

Барои омӯзиши системаи рагҳо усули таҳқиқоти таъриқиро (инъексиониро) ба таври васеъ истифода мебаранд.

Мувоғики ин усул рагҳои хунбар ва рагҳои лимфавиро бо маҳлул ранга, маводи ҳалношуда ва моддаҳои рентгеноконтрастӣ пур карда, байдан рагҳоро ташреҳ мекунанд ва ё бо ёрни рентгенография ё равшан кардан (муоина кардани) – бофтаҳои онҳоро мебанд. Ба ин катор усули коррозиониро низ доҳил кардан мумкин аст. Бо ёрни он пас аз бо моддаҳою маҳлулҳои маҳсус пур карданни мачро ва ковокиҳо ва дар тезоб маҳлул

соҳтани бофтаҳои атроф қолаби соҳтмонӣ – анатомии омӯхташаванда ҳосил мешавад.

Имрӯзҳо дар анатомияи топографӣ усулҳои таҳқиқоти гистологӣ, биологӣ ва гистохимӣ ба таври васеъ истифода мешавад. Ҳамчунин усули ауторадиографияро барои омӯхтани таҷаммӯӣ ва инқисоли радионуклидҳо ба аъзо ва бофтаҳо мавриди истифода қарор мегирад. Барои ошкор намудани структураҳои субмикроскопӣ усули таҳқиқоти электронӣ – микроскопиро ба кор мебаранд. Дар ин мавридҳо аз микроскопҳои электронии навъи равшакунанада ва сканеркунӣ истифода мешавад.

ОЧЕРКИ ТАЪРИХӢ

Асосгузори анатомияи топографӣ ва амалияи ҷарроҳӣ олим, ҷарроҳ ва анатоми бузурги рус Н. И. Пирогов – (1810 – 1881) мебошад. Ҳаёти пурҷӯшу ҳурӯш ва бобаракати ин шахсияти бузург бо ин илм тавъам буда, ташаккул ва такомули онро инъикос менамояд. Н. И. Пирогов 13. 11. 1810, дар ш. Москва, дар оилаи котиби коллеч ба дунё омадааст. Падараш И. И. Пирогов буд. 22. 09. 1824, байди ҳатми пансиони В. С. Кряжов Пирогови 14 – соларо ба факултаи тиббии Университети шаҳри Москва қабул карданд. Дар бойгонии Университет чунин навиштаҷот бокӣ мондааст: «Бо амри ҷаноби раиси Университет мо Пироговро аз забон ва фанҳои зарурӣ имтиҳон кардем ва ўро барои шунидани дарсхои профессорон лоиқдонистем». Устодони Н. И. Пирогов олимомни намоёни он давра М. Я. Мудров, Х. И. Лодер, Е. О. Мухин буданд.

Дар ин давраҳо дар Россия анатомия, ки бо ҷарроҳӣ алоқаи зич дошт, хеле инкишоф ёфта буд. Аввалин роҳбар ё роҳнамои анатомия ва ҷарроҳӣ олими маъруф Н. Я. Бидлоо (1669 – 1735) буд. Вай муаллифи «Дастур - ӯл - амал барои омӯзиши анатомия дар театри анатомӣ» мебошад. Дар натиҷаи фъолияти илми Н. Л. Бидлоо, С. Г. Зыбилин (1735 – 1802) ва П. А. Загорский (1764 – 1864) як мактаби машҳуру бузурги анатомистҳо, ки самти фъолиятшон ба тибби амалӣ (ҷарроҳӣ) нигаронида шуда буд, ба

Н. И. Пирогов (1810 - 1881)

вучуд омад. Яке аз шогирдони беҳтарини П. А. Загорский И. В. Буялский (1789 – 1866) дорои маҳорати баланди олимии анатомист ва ҷарроҳ буд. Дар соли 1823 вай дар мавзӯи «Рисолаи тиббӣ – ҷарроҳӣ, ки баъзе масоили аневризм патология ва табобати онро фаро мегиранд», рисолаи номзодӣ ҳимоя кард. Дар соли 1828 «Таблицаи анатомӣ – ҷарроҳӣ дар бораи амалиёти тарбандии шараёни бузург», ки муаллифаи И. В. Буялский буд, аз чоп баромад. Дар ин ҷадвалҳо дониши мукаммали муаллиф дар бораи техникии ташреҳияи (препарированія) анатомӣ ва таҷрибаи бузургаш дар баҳши ҷарроҳӣ ҳеле хуб оmezish ёфтааст. Дар ин бора академики АУТ ИҶШС «Куприянов В. В. чунин навишта буд: «Чадвали анатомӣ – ҷарроҳӣ» аввалин атласи ватаний аст, ки ба амалияни ҷарроҳӣ баҳшида шуда дар он И. В. Буялский аҳамияти анатомияро ҳамчун илми амалий таъқид намуда, маълумоти амалияни ҷарроҳиро бо анатомияни топографӣ муттаҳид соҳтааст. Омӯзиш ва (гадриси) анатомия бо шарофати таҳқикоти Е. О. Мухин ва Х. И. Лодер дар сатҳи баланд қарор дошт, Е. О. Мухин чунин хисоб мекард, ки гарави муолиҷаи босамари ҷарроҳӣ донишҳои анатомӣ мебошад. Эпиграфи китоби

вай «Курси анатомия», чунин аст: «Табибе, ки анатомист нест, аз ўна танҳо фоида нест, балки вай заرارовар низ мебошад».

Пирогов баъди ҳатми университет дар соли 1828 барои дарёфтӣ узвони профессорӣ ба ҳориҷа фиристода шуд. Дар Дерпт (холо Тарту) таҳти роҳбарии профессор И. Ф. Мойер дар мавзӯи «Оё тарбандии шоҳраги батни ҳангоми аневризми ноҳияи қадкашак кори осон ва бехатар аст?» рисолаи таҳия намуд. Дар соли 1832 баъди бомуваффакият ҳимояи карданӣ рисолаи мазкур Н. И. Пирогов профессори ҷарроҳии назарӣ ва амалии университети Дерпт таъин шуд. Рисолаи профессори 22 – сола яке аз аввалин корҳои таҷрибавие буд, ки ба гардиши коллатератсияи хун баҳшида шуда аст. Дар инкишофи ин илм олимон – морфологҳои ленинградӣ В. Н. Тонков (1872 – 1954) ва шогирдонаш (В. П. Курковский, А. П. Любомудров, В. В. Кунцевич, В. В. Колесников, Б. А. Долго – Сабуров, И. Д. Аев, Ф. В. Судзиловский, М. В. Шепелев, А. Г. Фёдорова ва диг.), В. Н. Шевкуненко (1872 – 1952) ниҳоят бузург аст.

Н. И. Пирогов ҳангоми дар Дерпт коркарданаш китоби «Анналҳои шӯльбаи ҷарроҳии клиникаи университети императории Дерпт»-ро нашр намуд. Дар ин асар таърихи бемориҳоро таҳдил карда, галатҳое, ки ҳангоми ташхису табобати беморон рӯҳ дода буданд, арзёбӣ намуд. Вай ишора кардааст, ки аз шогирдон ҷизро ҳинҷон намедошт ва галатҳои содиркардаи шогирдонро бетаъхир дар назди худи онҳо ошқоро месгуфт. То Н. И. Пирогов ягон ҷарроҳ чуръат накардааст, ки ба галатҳо ва камбуҷиҳои худ рӯйрост иқрор шавад. Дар соли 1838 китоби Н. И. Пирогов «Анатомияи ҷарроҳии тана ва ниёми шараёни» нашр шуд. Дар ин асар соҳтмони маҳбалҳои ниёмину топографии кабзаи рагу асабҳои дасту пой арзёбӣ шудааст.

Дар соли 1841 Н. И. Пирогов узвони профессори академияи тиббӣ – ҷарроҳии Петербургро соҳиб шуд ва сарварии клиникаи ҷарроҳии госпиталий ва шӯльбаи дуюми ҷарроҳии госпитали ҳарбӣ хушкигардро ба ўҳда дошт.

В. А. Караваев (1811 - 1892)

Дар айни замон Пирогов Н. И. директори кисми техникии заводи инструменталии Санкт – Петербург ва дар З шифохонаи барои камбизоатҳо – (Градский, Обухов ва Мари) мушовир таъйин мешавад. Пирогов Н. И. дар тӯли 15 соли кориаш дар Петербург (1841 – 1856) ташрехия ва таҳқиқоти анатомиро дар 12 ҳазор часад анҷом додааст ва дар натиҷа корҳои зерини илмии баҳши анатомияро таълиф кардааст: «Курси пурраи анатомияи (амалӣ) амалии бадани инсон бо расмҳо (анатомии тавсифӣ – физиологияи ва ҷарроҳӣ)», «Анатомияи топографии бурришҳо бо суратҳо, ки дар се самт аз таҳрики чисми яхқунониди одам гузаронида шудаанд». Китоби дуюм дар Россия бо номи «Анатомияи яхӣ» машҳур аст. Дар ин китобҳо таносуби топографӣ – анатомии узвҳо дар ковокиҳои муҳталифи бадани инсон, ки бо ёрии қабат – қабат ташрех кардан ва бурришҳои чисми яхқунондашуда омӯхта шудаанд, хеле аниқ тавсиф шудаанд.

Ин усулҳо ҳамчунин ҳангоми гузаронида таҳқиқотҳои таҷрибӣ дар часадҳо ва таҳияи дастраскунихо ва усулҳои амалӣ ба кор бурда шудаанд.

Дар асоси омӯзиши маводи ташрехӣ часадҳо

дҳо, ки ҳангоми авчи вабо дар Петербург Н. И. Пирогов ба даст оварда буд, монографияи «Анатомияи паталогии вабои осиёӣ» ба дунё омад. Ин асар соли 1849 ба забони франсузӣ ва соли 1850 ба забони русӣ нашр шуд. Тамоми фаъолияти Н. И. Пирогов онд ба морфология ба ҷоизаи Демидовии Академияи улуми Петербург қадр шуда буд.

Дар моҳҳои июл – августи 1847 Н. И. Пироговро ба театрӣ қафқозии амалиёти ҳарбӣ фиристодаанд. Вай дар ин ҷо бори аввал ба эфир бехискуниро дар майдони ҳарб истифода бурд. Ин баҳши кори ҳудро вай дар асараши «Ҳисобот дар бораи сайёҳати Кавказ» (1849) тасвир намуд.

Пирогов Н. И. ҳангоми ҷонғи Крим кори бузурги ҷарроҳии амалиро анҷом дода дар ташкил ва таъминӣ ёрии аввалияи тиббӣ ҳангоми ҷонғ ва муолиҷаи маҷрӯҳон бевосита иштирок кард. Ҷамъияти ҳамшираҳои шафқати Крестовоздвиженро таъсис дод.

АЗ тирамоҳи соли 1856 Н. И. Пирогов ба соҳаи маориф рӯ меорад. Аввал муррабӣ (мутаввалий)-и музофоти Одесса (1858) ва баъд музофоти Киев (1861) таъян мешавад. Фаъолияти бузурги ҷамъияти, принципнокӣ, баробарҳукукии ҳамаи миллатҳо ва табакаҳоро дар фарогирӣ илму дониш дастгирий кардан, ташкил кардани мактабҳо барои камбагалон, гамхорӣ зоҳир кардан ба маишати муаллимон, боиси он мешавад, ки Н. И. Пироговро соли 1861 ба истефо мебароранд. Дар ин ҳусус А. И. Герцен дар рӯзномаи «Колокол» ҷунин навишта буд: «Истефои Пирогов – яке аз корҳои манфури Россияи аҳмақон бар зидди Руси мутараккӣ мебошад».

Баъди ба истефо баромадан вай аз Киев ҳичрат мекунад ва дар работи Вишња наздики Винница маскун мешавад. Ин давра (1861 – 1881) як давраи сербаракати фаъолияти илмии ў ба шумор меравад. Ҷунин асарҳои бузург, монанди «Гузориш дар ҳусуси дидорбинӣ аз муассисаҳои ҳарбӣ – санитарии Германия, Лотарингия ва Элзас дар соли 1870», «Фаъолияти ҳарбӣ – духтурӣ ва ёрии ҳусусӣ дар театрӣ ҷонғи Булғория ва дар

Ю. К. Шимановский (1829 - 1868)

акибгоҳи армияи амалкунанда дар солҳои 1877 – 1878», «Муқадиммаи чарроҳии умумии ҳарбӣ – саҳроӣ...», «Ёддошти духтури соҳибтаҷриба» маҳсулӣ ҳамин давра мебошанд. Пирогов Н. И. аз Вишња се бор ба ҳориҷа сафар кардааст: бори аввал барои роҳбарии Институти профессорӣ ба Германия (дар қаттори номзадҳо ба профессорӣ, ки таҳти роҳбарии Пирогов Н. И. кор меқардаанд, олимони намоёни рус мӯҳакқони табиатшинос: И. М. Догел, Н. О. Кавалевский; И. И. Мечников, Н. А. Хржанцевский: физикҳо – Ф. Н Шведов, А. Г. Столетов; химикҳо – А. А. Вериго, П. П. Алексеев; филолог А. А. Потебия ва дигарон буданд, ду бори дигар ба театрӣ амалиёти ҳарбӣ бо супориши маҳсуси Ҳилоли Аҳмар. Пирогов Н. И ҳангоми дар ҳориҷа буданаш ба Итлии сафар карда, Джузепа Гарибалдии мачруҳро машварату маслиҳат додааст.

Н. И. Пирогов 23 – ноябрисоли 1881 дар работи Вишња аз ғлам гузашт. Дар рӯзи 4-уми баъди маргаш, яъне 26 – ноябр часади вайро доктори Петербургӣ Д. И. Выводцев балзамий карда, дар колисон ҳурдакаке, ки соли 1851 тибқи лоиҳаи мемори маъруф В. И. Сычугов сохта шуда буд, нигоҳ доштанд. Дар соли 1944 баъди аз фашистон озод кар-

дани Украина работи Вишњаро ба ихтиёри Идораи марказии ҳарбӣ – санитарии Армияи Сурх доданд, то осорхонаи Пирогово таъсис дихад. 9 сентябрисоли 1947 осорхонаи Пирогов бо тантана ифтитаҳ шуд.

Н. И. Пирогов дар заминай таҷрибаи андӯхтааш аз ҷангҳоҳ, ки дар он Россия иштирок дошт, як қатор дастуруламалҳоро таҳия кард, ки то имрӯз аҳамияти ҳудро гум нақардаанд. Монанди дастуруламалҳои тибби ҳарбӣ (роли маъмурият дар расонидани ёрӣ ба мачруҳон ва беморон дар театрӣ ҷанг, навъандии тибби ҳарбӣ ва давра ба давра интиқол додани беморон – мачруҳон, ташкили институти ҳоҳарони шафқат ва омӯзиши иммобилизатсияи, шок ва г.) ва ҷарроҳои ҳарбӣ – саҳроӣ (амалиётҳои нави ҷарроҳӣ, ампутатсия (катъкуни) се лаҳзанини маҳрутӣ (конусӣ) – даврагии шона ва рон, ампутатсияи устухон – пластикӣ, дастраскунии эҳтиёткоронаи шараёнҳои умумӣ ва берунии тиҳигоҳ, ба рагҳои гардан ва гайра).

Н. И. Пирогов дар натиҷаи таҷрибаи зиёди клиникӣ ва дониши бузурги анатомияш ба ҳулоасе меояд, ки таъсиси фанне, ки бунёди анатомии амалҳои ҷарроҳиро таълим дихад, зарур аст. Ҳамин тавр, анатомияни топографӣ (амалий) ва амалияи ҷарроҳӣ ҳамчун як фанни воҳид ба вучуд меояд.

А. А. Бобров навишта буд, ки ба клиникаи ҷарроҳӣ аз тарики театрӣ – анатомӣ, роҳ ёфтани мумкин аст ва ҷарроҳ – клиницисте, ки мактаби анатомиро нагузашта бошад, ба дараҷаи баланд расида наметавонад.

Аз замони Пирогов Н. И. ба ин тараҷӯи анатомияни топографӣ амалияи ҷарроҳӣ ҳамчун як фан таълим дода мешавад. Аввалин кафедраи анатомияни топографӣ ва амалияи ҷарроҳӣ дар соли 1867 дар Петербург таъсис шуда буд. Дар соли 1868 ҷунин кафедра дар факултети тибии университети Москва ташкил шуд.

Дар факултети тибии университети ш. Киев низ тибқи устави университет дар катори даҳ кафедраи аввалини кафедраи амалияи ҷарроҳӣ бо анатомияи ҷарроҳӣ, таълими тарбандӣ ва клиникаи ҷарроҳӣ ташкил

А. А. Бобров (1850 - 1904)

В. Н. Шевченко (1872 - 1952)

дода шуд, ки онро дар соли 1841 аввалини профессор ва декани факултети тиббӣ, шогирди Н. И. Пирогов, ҷарроҳи соҳибтаҷриба В. А. Караваев (1811 – 1892) сарварӣ меқард. Қорҳои таълимӣ ва илмӣ, тайёр кардани қадрҳо дар кафедра таҳти гояҳои Н. И. Пирогов сурат мегирифт. Дар ин ҷода, хизмати В. А. Караваев қалон аст, ки ба ақидаи А. А. Бобров дар тӯли фаъолияти нимасрааш 40 нафар форигуттҳасилинро тарбия карда аст.

В. А. Караваев на танҳо педагоги варзида, балки ҷарроҳи соҳибҳунар ва дуҳтури бузург низ буд. Техникаи ҷарроҳӣ пеши роҳи ӯро дар табобати беморон то ва байд аз ҷарроҳӣ гирифта наметавонист. Махорати ҷарроҳии вай Н. И. Пирогов, Н. М. Волкович ва ҳамаи дуҳтурону шогирдонро, ки вайро мешинохтанд ва ҷарроҳӣ карданашро дила буданд, ба ваҷд меовард.

Дар Киев оғози инкишофи урология, офтавмология ва акушериву гинекологияро бо номи В. А. Караваев алоқаманд медонанд.

В. А. Караваев ба унвони шаҳрванди ифтихории ш. Киев сарфароз шуда буд.

Аввалин бор курси анатомияни топографиро дар унверситети Киев дар соли 1861 Ю. К. Шимоновский дарс дода буд. Вайро аз университети шаҳри Гелсингфорг ба ин ҷо

барои сарварӣ кардан ба кафедраи анатомияни топографӣ ва амалияи ҷарроҳӣ ба клиникаи даъват карда буданд. Вай дар ин давра дар соҳаи ҷарроҳии пластикӣ таҷрибаи зиёд андӯҳта буд.

Ю. К. Шимоновский пайрави вокеии Пирогов буд. Дар соли 1861 вай асари Пирогов «Анатомияи ҷарроҳии сутун ва ниём шараёнӣ»-ро аз нав кор карда, масъалаҳои ҷарроҳии ҳарбӣ – саҳроиро таҳия намуд ва атласи машҳураш «Ҷарроҳӣ дар сатҳҳои бадани инсон»-ро таълиф кард.

Аз соли 1885 бо дарназардошти талаби клиникаи ҷарроҳии ҳарбӣ – саҳроӣ таддриси анатомияни топографӣ ва сарварии ин кафедраро П. И. Морозов идома дод. Вай роҳбарии кафедраро то соли 1910 ва аз соли 1917 то 1922 ба души ҳуд гирифта буд.

Роҳбари кафедра аз соли 1910 то соли 1917 дастпарвари университети шаҳри Томск профессор В. Д. Добромуслов буд.

Дар солҳои баъди ҷанг мудири кафедраи анатомияни топографӣ ва амалияи ҷарроҳии институти тиббии ш. Киевро профессор С. Т. Новицкий ба зима дошт. Вай дар баҳши омӯзиши анатомияни бугуму косу рон ва таҳияи усул ва техникаи муолиҷаи шикастанӣ гарданаки рон, гузоштани бинти эластикаи хунмазъиқунанда ва ғайра саҳми ар

занда дорад. Вай китоби дарсии толибилимни институти тиббири дар баҳшҳои десмургия навишта, усули нави таълимии анатомияи топографӣ ва амалияи ҷарроҳиро ҷорӣ намуда, ба талаботи клиника мутобик соҳт.

Аз соли 1957 то соли 1963 И. П. Каллистов ва аз соли 1963 профессор К. И. Кулчицкий мудири кафедраи мазкур буданд. Самти асосии фаъолияти илми кафедра имрӯзҳо ба моделсозии биологии ҳолатҳои гуногуни патологӣ ва баъдан ислохи ҷарроҳии онҳо равона шудааст.

Дар инкишифи амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографӣ кафедраи факултети тиббии университети шаҳри Москва, ки мудири он (аз с. 1885 то 1892) А. А. Бобров (1850 – 1904) буд, роли бузург бозидааст. Ба қалами ин олим машҳур «Роҳнамои амалияи ҷарроҳӣ» тааллук дорад. Минбаъд ин кафедраро П. И. Ҷаконов (1892 – 1912), роҳбарӣ кард, ки якҷоя бо Ф. А. Рейн, Н. К. Лысенков ва Н. И. Напалков «Лексияҳо оид ба амалияи ҷарроҳӣ»-ро (4 шумора, 1901 – 1905) таълиф намуд.

Дар академияи тиббӣ – ҷарроҳии Петербург сарварии кафедраи амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографиро дар соли 1912 В. Н. Шевкуненко (1872 – 1952) ба ўҳда дошт. Вай мактаби шӯравии ҷарроҳон ва топографоанатомҳоро ташкил намуд, ки А. В. Мелников, П. А. Куприянов, А. Ю. Созон – Ярошевич, Н. А. Антелава, А. Н. Максименков, Е. М. Маргорин, А. М. Геселевич, М. А. Сересели, Ф. И. Валкер, А. В. Цагарейшвили, Т. В. Золотарева, С. С. Михайлов, Е. А. Дыскин ва гайра аз шогирдони ин мактаб буданд.

В. Н. Шевкуненко тобеияти мутаносиби (коррелятиви) байни шакли андом ва топографияи узвҳое, ки дар ин ё он ноҳияи бадани инсон мавқеъдоранд, баркарор намуд. Вай таълимоти шаклҳои фардии таъйирпазириро, ки дар асоси он як катор бемориҳоро ташхис мекунанд, ва дастраскунии амалияҳои муғид ва усулҳои амалиётро ба вучуд меоранд, асос гузошт. В. Н. Шевкуненко ва

шогирдонаш (Ф. И. Валкер, Е. М. Маргорин) ҳамчунин хусусияти шаклҳо, мавқеъ ва нисбат ба якдигар мавқеъ доштани узвҳоро мавриди омӯзиш карор доданд. Таҳти роҳнамоии вай китобҳои таълимӣ «Курси амалияи ҷарроҳӣ бо анатомияи топографӣ» (1932), «Курси амалияи ҷарроҳӣ ба анатомияи топографӣ» (1934), «Курси мухтасари амалияи ҷарроҳӣ бо анатомияи топографӣ» (1944), «Атласи системаи асаби канорӣ (периферӣ)» (1951) нашр шудааст.

Мудирони машҳури кафедраҳои анатомияи топографӣ бо амалияи ҷарроҳӣ В. И. Разумовский (Қазон), С. И. Спасокукоцкий (Саратов), Э. Г. Салицев (Томск), Н. Н. Бурденко (Тарту) буданд.

Бисёр олимони бузург, монанди П. А. Куприянов, А. В. Мелников, И. Н. Ищенко, Н. А. Антелава, В. Ф. Войно – Ясенецкий, П. А. Герцен фаъолияти кории хешро аз кафедраҳои анатомияи топографӣ оғоз кардаанд.

Кафедраҳои амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографӣ баъди Чангӣ Бузурги Ватанӣ бештар рушду камол ёфтаанд. Дар иртибот ба ин академики АУТ ИҶШС В. В. Кованов гуфта буд: «... шакли нави муносабати дучонибаи кафедраи амалияи ҷарроҳӣ бо анатомияи топографӣ бо кафедраҳои клиникӣ эҷод шудааст. Вай иборат аз он аст, ки якҷоя масъалаҳоро ба таври комплекси мемомӯзанд, масъалаҳоеро, ки ба усулҳои гуногуни ташхис, асоснок намудани усулҳои муолиҷа ва ҷарроҳӣ вобастаанд».

Ба ҳамкории эҷодии кафедраҳои амалияи ҷарроҳӣ бо анатомияи топографӣ чунин ҷарроҳони маъруф, мисли А. Н. Бакулов, А. А. Виншевский, С. С. Юдин, А. Г. Савиных, Н. М. Амосов, Б. В. Петровский, Л. К. Богуш, В. И. Бураковский, М. И. Кузин ва дигарон таваҷҷӯҳи хоса зоҳир кардаанд.

Дар инкишифи минбаъдаи кафедраҳои амалияи ҷарроҳӣ бо анатомияи топографӣ роли кафедраи амалияи ҷарроҳӣ бо анатомияи топографий институтҳои тиббии ш. Москва қалон аст. Чунончи дар институти якуми тиббии ш. Москва ба номи Сеченов (то соли 1930 факултети тиббии университе-

ти ш. Москва) кафедраро Н. Н. Бурденко (1878 – 1946), П. Н. Обросов (1880 – 1970), И. С. Жоров (1903 – 1976) роҳбарӣ кардаанд. Аз соли 1947 мудири кафедра академики АУТ ИЧШС В. В. Кованов мебошад.

Кормандони кафедра дар бораи масъалаҳои соҳтмони ниём ва фосилаи ҳуҷайрабофти одам (соли 1966 китоби «Ниём ва фосилаи ҳуҷайрабофти одам» нашр намуд, ки аз тарафи В. В. Кованов ва Г. Н. Аникина таълиф шуда буд), системаи рагҳо дастрас-куниҳои ҷарроҳӣ ба узвҳои миёндевор (медиастинум) (А. А. Травин) ва гайра як қатор корҳоро анҷом додаанд. Дар кафедра зиёда аз 100 номзаду докторҳои илм тарбия карда шудааст, ки ҷарроҳони машҳур Ю. Бредикс, Б. А. Константинов, М. И. Перељман, Г. М. Соловьев, В. И. Шумаков ва дигарон ба қато-ри онҳо доҳил мешаванд. Дар зери таҳрири В. В. Кованов соли 1978 китоби дарсии «Амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографӣ» нашр шуд.

Дар кафедраи амалии ҷарроҳӣ ва анатомияи топографии институти тиббии 2-юми иволи ш. Москва ба номи Н. И. Пирогов (му-дири кафедра академики АУТ ИЧШС Ю. М. Лопухин ва профессори кафедра узви вобастаи АУТ ИЧШС Г. Е. Островерхов буданд) масъалаҳои тибби клиникӣ ва анатомияи топографии узвҳои ковокии шикам таҳқиқ мешавад. Зери таҳрири профессор Г. Е. Островерхов дар соли 1963 китоби дарсии «Курси амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографӣ» аз чон баромад. Соли 1971 бо-шад, китоби Ю. М. Лопухин «Роҳномои амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографӣ» нашр шуд.

Кормандони кафедраи амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографии институти марказии тақмили ихтисоси дуҳтурон (узви вобастаи АУТ ИЧШС профессор Б. В. Ошев ва профессор Ю. Е. Выренков) масъалаҳои хунтаъминкунӣ ва маҷрои лимфавии узвҳо-ро мавриди таҳқиқ карор додаанд. Дар ка-федраи ҳамноми Университети дӯстии ҳа-лқҳо ба номи П. Лумумба, мудириаш И. Д. Кирпатовский, масъалаҳои кӯчакткунии уз-

вҳо ва бофтаҳоро меомӯзанд.

Мактаби топографоанатомҳои Ленинград академияи ҳарбӣ – тиббии ба номи С. М. Киров (В. Н. Шевкуненко, А. Н. Максименков, Н. П. Бисенков), институти тиббии якуми Ленинград ба номи академик И. П. Павлов (М. А. Сересели, О. П. Большаков) ва институти тиббии педиатрии Ленинград (Е. М. Маргорин)ро ба арсаи илми тиб ворид соҳтааст.

Амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топогра-фӣ ҳамчун илми мустақил дар институ-тҳои тиббии ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ низ рӯ ба инкишрӯф ниҳодааст. Чу-нончи дар Алма – Ато (В. В. Александрович), Архангелск (С. И. Елизаровский), Воронеж (Г. Ф. Лаврова ва гайра).

Дар Украина ин кафедра дар 15 институ-ти тиббӣ ва институтҳои тақмили ихтисоси дуҳтурон фаъолият мекунад. Топографо-анатомистҳои Украина масъалаҳои экспери-менталии системаи дилу рагҳо (Д. Б. Бехов, В. Ф. Вилховой, И. Н. Петровский, Н. С. Скрипников, Г. Н. Топоров, М. П. Умовист)-ро таҳқиқ карда истода, таҳқиқоти амалии топографияи узвҳои ковокии шикам (В. Д. Зинченко, Гладких, С. И. Корхов) ва фоси-лан паси шикам (В. Н. Крутсяк, Т. В. Ге-решпев, Э. Т. Топка)-ро кор карда, анъа-наҳои фаъолияти Н. И. Пирогово идома медиҳанд.

Дар Тоҷикистон низ якуми августи соли 1941 дар Институти тибби кафедраи амалияи ҷарроҳӣ ва анатомияи топографӣ таъсис ёфт. Сарварии кафедраи мазкурро донишмандони маъруф Я. М. Иофан (1942) К. В. Рома-дановский (1943), М. Л. Сендерович (то соли 1952) ба ўҳда доштанд.

АЗ соли 1952 то соли 1968 донишманди сермаҳсул, ташкилотчи саҳтгир ва устоди гамхор И. Г. Калиничеева сарварии кафед-раро ба душ дошт. Дар ин давра таҳти роҳ-барии вай дар Тоҷикистон мутахассисоне амсоли Ю. И. Дотхов, А. А. Блохина, М. К. Каримов, Н. Х. Ҳошимов ва дигарон ри-солаи номзади дифӯз карданд.

Соли 1968 дотсент Н. Х. Ҳошимов ва аз

соли 1980 то 1993 профессор М. Х. Каримов

то соли 1993

ба номи АБУАЛИ ИБНИ СИНО

КИТОБХОНА

Рақами инвентари

сарвари кафедра буданд. Номбурда соли 1968 дар мавзӯи «Рагҳои хунбар ва рагҳои лимфавии узвҳои даруни ҳангоми гипокинезия» рисолаи дипломи ҳимоя кард.

Соли 1993 дотсенти кафедра М. М. Мұхамадқулова бо ҳамкории бевоситай академик В. В. Кованов дар мавзӯи «Ассоноқкунни экспериментали – клиникии истифодай аллоколотрансплатати озоди консервшуда дар чоррохии пластикии роҳи меъдаву рӯда»

рисолаи доктори ҳимоя намуд. Худи ҳамин сол номбурда ба вазифаи мудири ка-

федран амалияи ҷарроҳи ва анатомияи топографи таъин гардид. Соли 1994 ба М. М. Мұхамадқулова унвони профессори дода шуд.

Аз соли 1993 то имрӯз кафедра дар атрофи мавзӯи актуали «Ассоноқкунни клиник – эксперименталии истифодай аллоколотрансплатататҳо ва ксенотрансплантацҳои консервшуда дар якчояги бо мустаҳзарҳои гемостатикӣ дар ҷарроҳии пластики» таҳқиқот бурда, ба як қатор натиҷаҳои назаррасноил шудааст.